

PIRMAS SKYRIUS

Marjama buvo penkerių, kai pirmą kartą išgirdo žodį *harami*.

Tai atsitiko ketvirtadienį. Turėjo būti ketvirtadienis, nes Marjama prisiminė, kad tą dieną buvo nerami ir susirūpinusi, o tai nutikdavo tik ketvirtadieniais, nes tada ją *kolboje** aplankydavo Džalilis. Stengdamasi kaip nors prastumti laiką iki tos akimirkos, kai pagaliau pamatys jį žengiant per sužėlusią iki kelių laukymės žolę ir pamojant, Marjama užsiropštė ant kėdės ir nukėlė kinišką arbatos servizą – vienintelę relikviją, kurią Marjamos motina Nana paveldėjo iš savo pačios motinos, mirusios, kai Nanai buvo dveji. Nana brangino kiekvieną mėlynai baltą porcelianinį indelį – arbatinuką su grakščiu snapelio išlinkiu, puodelius su ranka tapytais kikišiais ir chrizantemomis, cukrinę su drakonais, turinčiais apsaugoti nuo blogio.

Staiga cukrinė išsprūdo Marjamai iš pirštų, nukrito ant medinių *kolbos* grindų ir sudužo į šukes.

* Trobelėje, pirkelėje.

Kai Nana pamatė sudužusį indelį, jos veidas tamsiai išraudė, viršutinė lūpa suvirpėjo, o akys – ir neprimatančioji, ir geroji – tiesiai, nemirksėdamos susmigo į Marjamą. Nana atrodė tokia įsiutusi, kad Marjama išsigando, kad į motiną vėl įsimes *džinas*^{*}, bet šįsyk taip neatsitiko. Vis dėlto Nana sugriebė Marjamą už riešų, prisitraukė artyn ir pro sukąstus dantis iškošė:

– Tu, nevėkšla, maže *harami*. Ir tai man atlygis už viską, ką gavau iškęsti. Mažoji nevėkšla *harami*, sudaužei mano šeimos palikimą.

Tąsyk Marjama nesuprato. Ji nežinojo, ką žodis *harami* – mergvaikė – reiškia. Buvo per maža, kad įvertintų neteisybę, kad suvoktų, jog kalti pagimdžiusieji *harami*, o ne patys *harami*, kurių vienintelė nuodėmė ta, kad gimė. Vis dėlto Marjama iš to, kaip motina išrėkė šį žodį, spėjo, kad *harami* – kažkas bjauraus, šlykštaus, lyg vabzdys, lyg lakstantys tarakonai, kuriuos Nana visada keikė ir šlavė iš *kolbos*.

Vėliau, paūgėjusi, Marjama pagaliau suprato. Būtent tai, kaip Nana ištarė tą žodį, – veikiau ne pasakydama, o išspjau-dama, – privertė Marjamą pajusti visą jo aitrį. Tada ji suvokė, ką Nana norėjo išdrėbti: *harami* – nepageidaujamas dalykas; ji, Marjama – neteisėtai gimęs kūdikis, niekada neturėsiantis teisių į nieką, ką kiti žmonės turi – meilę, šeimą, namus, pripažinimą.

Džalilis niekada nevadino Marjamos tokiu vardu. Sakė, kad ji – jo gėlėlė. Jam labai patiko sodintis ją ant kelių ir porinti visokias istorijas – kaip tąsyk, kai papasakojo, kad Heratas, miestas, kuriame Marjama 1959-aisiais gimė, kadaise buvo persų kultūros lopšys, glaudęs rašytojus, tapytojus ir sufijus.

* Piktoji dvasia, velnias.

– Ten nebūtum galėjęs žengti žingsnio, neįspirdamas ko-
kiam poetui į subinę, – nusijuokė jis.

Džalilis papasakojo jai apie karalienę Gauhar Šad, kuri seniai,
dar penkioliktame šimtmetyje, pastatydino minaretus kaip sa-
vo meilės odę Heratui. Jis kalbėjo apie žaliuojančius aplinkui
Heratą javų laukus, sodus, vynuogienojus, svyrančius sunkio-
mis kekėmis, perpildytus žmonių dengtus miesto *bazarus**.

– Ten auga pistacijų medis, – sykį pasakė Džalilis, – o po
juo, Marjama *džo*** , palaidotas ne kas nors kitas, o didis poetas
Džamis***. – Jis prisilenkė ir sušnabždėjo: – Džamis gyveno dau-
giau nei prieš penkis šimtus metų. Taip. Kartą ten nusivedžiau
tave, prie to medžio. Tu buvai dar mažytė. Turbūt neprisimeni.

Teisybė, Marjama neprisiminė. Ir nors pirmuosius penkio-
lika savo metų Marjama gyveno visai netoli nuo Herato, į ku-
rį buvo galima nueiti pėsčiomis, taip ir nepamatė legendinio
medžio. Niekada nematė iš arti garsiųjų minaretų ir neskyne
vaisių iš Herato sodų, nevaikščiojo palei jo kviečių laukus. Bet
kai tik Džalilis ką nors pasakodavo, ji pakerėta klausydavosi.
Žavėjosi plačiomis, gyvenimiška patirtimi sukauptomis Dža-
lilio žiniomis. Virpėdavo iš pasididžiavimo, kad turi tėvą, tiek
daug žinantį.

– Grynas melas! – niurzgėdavo Nana, Džaliliui išėjus. –
Turtuolio liežuvis greitas meluoti. Jis niekada tavęs nesivedė
prie jokio medžio. Ir nesileisk jo užkalbama. Jis mudvi išda-
vė, tavo mylimasis tėtušis. Išmetė mus. Išspyrė iš savo didelio

* Rytietiškas turgus su siauromis gatvelėmis, kuriose iš abiejų pusių drie-
kiasi parduotuvėlės ir prekystaliai.

** Brangioji.

*** Vienas žymiausių persų poetų Nuradinas Abdarahmanas Džamis (1414–
1492).

prašmatnaus namo, lyg būtume jam niekas. Be jokios sąžinės graužaties.

Marjama, kaip ir dera, neprieštaraudavo motinai. Niekada neišdrįsdavo pasakyti Nanai, kaip jai nepatinka kalbos prieš Džalilį. Ir, tiesą sakant, prie Džalilio ji visai nesijausdavo *harami*. Kiekvieną ketvirtadienį, kai Džalilis valandai ar dviem ateidavo jos aplankyti, visas išplitęs šypsena, nešinas dovanomis ir kupinas švelnumo, Marjama jausdavosi nusipelnanti visų tų grožybių ir gėrybių, kurias gyvenimas galėjo jai duoti. Ir už tai Marjama mylėjo Džalilį.

Net jeigu ir tekdavo juo dalytis.

Mat Džalilis turėjo tris žmonas ir devynis vaikus – devynis teisėtus vaikus, kurie Marjamai buvo visiškai svetimi. Jis buvo vienas turtingiausių Herato žmonių. Jam priklausė kino teatras, kuriame Marjama niekada nebuvo lankiusis. Tačiau dukters labai prašomas Džalilis vaizdžiai jį apibūdino. Tad mergaitė žinojo, kad kino teatro fasadas – mėlynų ir rusvų terakotos plytelių, kad ten yra privačios vietos balkone ir pinučių lubos. Dvivėrės švaistinės durys veda į plytelėmis klotą vestibulį, kuriame stiklinėse vitrinose iškabinti indiškus filmus reklamuojantys plakatai. O antradieniais, kartą pasakė Džalilis, vaikai prie koncesinio kiosko nemokamai gauna ledų.

Kai jis šitai kalbėjo, Nana santūriai šypsojosi. Palaukė, kol Džalilis paliks *kolbą*, tada niekinamai suprunksė:

– Svetimi vaikai vaišinami ledais. O tu kuo vaišinama, Marjama? Tauškalais apie ledus.

Be kino teatro, Džaliliui dar priklausė žemė Karuche, žemė Faroje, trys kilimų parduotuvės, viena – gatavų rūbų ir juodas

1956-ųjų gamybos biuikas „Roadmaster“. Jos tėvas buvo vienas iš daugiausia ryšių turintis Herate žmonių, mero ir provincijos gubernatoriaus draugas. Samdė virėją ir vairuotoją, taip pat tris namų šeimininkes.

Kadaise ir Nana buvo viena iš tų namų šeimininkių. Iki jos pilvas pradėjo pūstis.

Kai tai atsitiko, bendras Džalilio šeimos žioptelėjimas, anot Nanos, išsiurbė iš Herato visą orą. Jo žmonių giminės prisiekė keršysią iki kraujo praliejimo. Žmonos pareikalavo, kad Džalilis ją išmestų. Pačios Nanos tėvas, paprastas akmenų kalėjas iš gretimo Gul Damano kaimelio, jos atsižadėjo. Jausdamas gėdą, jisai susikrovė mantą, įsėdo į autobusą ir išdardėjo į Iraną. Niekas jo daugiau nei matė, nei girdėjo.

– Kartais pagalvoju, – pasakė vieną ankstų rytą Nana, leisdama prie *kolbos* vištas, – gaila, kad mano tėvui neužteko drąsos pasigaląsti peilį ir padaryti, ką liepia garbė. Man būtų buvę lengviau. – Pažėrė į aptvarą dar saują grūdų, kiek patylėjo ir pažvelgė į Marjamą: – Galbūt ir tau. Būtų apsaugoję tave nuo graužaties, sužinojus, kad esi tokia, kokia esi. Bet jis buvo bailys, mano tėvas. Neturėjo tokiam dalykui *dil* – ryžto.

Džalilis irgi neturėjo *dil*, pridūrė Nana, pasielgti garbingai. Pasiaprašinti savo giminei, žmonoms ir uošviams, prisiimti atsakomybę už tai, ką padarė. Atvirkščiai, už uždarų durų buvo greitai sudarytas sandėris, padedantis išsaugoti garbę. Kitą dieną jis paliepė Nanai iš tarnams skirtos namo dalies, kur ji gyveno, susirinkti daiktus ir išsinešdinti.

– Žinai, ką jis pasakė savo žmonoms, idant apsigintų? Kad aš pati jam *įsisiūliau*. Kad tai aš pati kalta. *Didi*? Matai? Štai ką reiškia būti šiame pasaulyje moterimi.

Nana padėjo ant žemės dubenį su vištų lesalu ir pirštu pakėlė dukros smakrą.

– Pažvelk į mane, Marjama.

Marjama nenorom pakluso.

– Įsimink tvirtai, – tarė motina, – įsimink tai dabar ir visam laikui, dukra mano. Kaip kompasu adatėlė, rodanti Šiaurę, kaltinantis vyro pirštas visada nukrypsta į moterį. Visada. Įsidėmėk tai, Marjama.

ANTRAS SKYRIUS

– Džaliliui ir jo žmonoms buvau lyg dagys. Kietis. Tu – irgi. Kai net nebuvai gimusi.

– Kas yra kietis? – paklausė Marjama.

– Piktžolė. Tai, ką išrauni ir numeti į šalį, – atsakė Nana. Marjama viduje susiraukė. Džalilis nesielgė su ja kaip su piktžole. Niekada. Bet mergaitė manė, kad verčiau neprieštarauti motinai.

– Supranti, skirtingai nei piktžolės, aš turėjau būti persodinta, gauti maisto ir vandens. Dėl tavęs. Šitaip Džalilis susitarė su savo gimine.

Nana sakė nesutikusi gyventi Herate.

– Kurių galų? Kad kasdien matyčiau jį vežiojant po miestą savo *kinčhini** žmonas?

Ji taip pat nenorėjusi gyventi tuščiame savo tėvo name, Gul Damano kaimelyje, ant stataus kalvos šlaito, du kilometrai nuo

* Iškreiptas kažkokio afganų dialekto žodis, veikiausiai *keinčheimin*, pagal prasmę maždaug reikštų „tas, tąšias“.

Herato. Sakė, norėjusi kur nors atokiau, atsiskyrusi, kur kaimynai nespoksotų į jos pilvą, nerodytų pirštais, neprunkštų, o dar blogiau – nepultų prie jos su apsimestiniu prielankumu.

– Ir patikėk manim, – pridūrė Nana, – tavo tėvui palengvėjo, kai nebešmėkščiojau jam po akių. Jam tai net patiko.

Muhsinas, vyriausiasis Džalilio pirmos žmonos Chadidžos sūnus, pasiūlė laukymę tarp krūmynų, Gul Damano pakraštyje. Kad į ją patektum, turėdavai pasukti iš pagrindinio kelio tarp Herato ir Gul Damano į siaurą, provėžų išvagotą, aukštyn kylantį grunto keliuką. Abipus keliuko žėlė aukšta sulig keliais žolė, kur ne kur pamarginta baltų ir šviesiai geltonų gėlių taškeliais. Vingiuojantis į kalną keliukas vedė į plynaukštę, kur į dangų stiebėsi kelių rūšių tuopos ir guotais augo krūmai. Iš ten po kairei galėjai įžvelgti aprūdijusias Gul Damano vėjo malūno sparnų mentes, o po dešinei – visą apačioje išdriksų Heratą. Keliukas rėmėsi statmenai į gausų upėtakių upokšni, besiriantį žemyn nuo supančių Gul Damaną Safedkoho kalnų. Du šimtai jardų upokšniu aukštyn, kalnų link, vidur ratu augančio gluosnių svyruoklių sąžalyno, paunksnėje plytėjo laukymė.

Džalilis nukako ten apsidairyti. Kai sugrįžo, kalbėjo, pasak Nanos, it kalėjimo prižiūrėtojas, besiginantis švariomis jam pavestos belangės sienomis ir iššveistomis grindimis.

– Šitaip tavo tėvas pastatė mums šią žiurkių landynę.

Nedaug trūko, kad syki, būdama penkiolikos metų, Nana būtų ištekėjusi. Jos rankos siekė vaikas iš Šindando, jaunas papūgų pardavėjas. Marjama tą istoriją sužinojo iš pačios Nanos, ir nors motina apie tą nutikimą kalbėjo atsainiai, Marjama iš ilgesingo žiburėlio jos akyse matė, kad ji tada buvo laiminga.

Galbūt vienintelį kartą per savo gyvenimą, tomis dienomis, kai artėjo jos vestuvės, Nana jautėsi tikrai laiminga.

Kai Nana pasakojo šią istoriją, Marjama sėdėjo jai ant kelių ir mintyse matė, kaip motinai matuojama vestuvinė suknelė. Įsivaizdavo ją raitą ant žirgo, nedrąsiai šypsančią po žalios suknios šydu, raudonai chna dažytais delnais, perskirtais ir sidabrine pudra nubarstytais plaukais, ir kasomis, kad neišsileistų, sutvirtintomis medžio sula. Matė muzikantus, pučiančius *šahnai fleitas** ir mušančius *dohol būgnus*** , šūkajuančius ir bėgančius iš paskos gatvės vaikigalius.

Paskui, savaitę prieš vestuves, į Naną įsimetė *džimas*. Apie tai nė nereikėjo Marjamai pasakoti. Ne kartą buvo mačiusi savo akimis: Nana staiga susmukdavo, jos kūnas įsitempdavo, pastirdavo, akys užvirsdavo, rankos ir kojos drebėdavo, lyg kas nors tryptų ją iš vidaus, burnos kampuose pasirodydavo putos, kartais nurausvintos kraujo. Paskui – mieguistumas, bauginantis aplinkos nesuvokimas, nerišlus murmesys.

Kai ta žinia pasiekė Šindandą, papūgų pardavėjo šeima atšaukė vestuves.

– Jie išsigando, – paaiškino Nana.

Vestuvinė suknelė buvo nukišta kuo toliau. Daugiau siekiančių jos rankos neatsirado.

Laukymėje Džalilis ir du jo sūnūs, Farhadas ir Muhsinas, pastatė nedidukę su vienu langu *kolbą*, kur pirmus penkiolika savo gyvenimo metų Marjama gyvens. Sumūrijo ją iš sudžiovintų saulėje plytų, sulipdydami moliu, sumaišytu su šiaudų

* Panašus į obojų pučiamasis muzikos instrumentas, paplitęs Indijoje.

** Persiško dvipusio būgno atmaina.

gniūžėmis. Viduje buvo du miegamieji gultai, medinis stalas, dvi stačiomis atkaltėmis kėdės ir prikaltos prie sienos lentynos, ant kurių Nana sudėdavo molinius puodus ir savo numylėtąjį kinišką arbatos servizą. Džalilis žiemai įrengė ketaus krosnelę ir už *kolbos* sukrovė rietuves priskaldytų malkų. Lauke, šalia trobelės, dar pristatė molinę duonkepę ir vištideds aptvarą. Be to, nupirko keletą avių ir surentė joms šėryklą. Jis liepė Farhadiui ir Muhsinui už šimto metrų nuo gluosnių rato iškasti giliai duobę ir virš jos sukaldė išvietę.

Džalilis būtų galėjęs nusamdyti darbininkus *kolbai* pastatyti, pasakė Nana, bet nenusamdė.

– Taip jisai suprato atgailą.

Kaip pasakojo Nana, tądien, kai gimdė Marjamą, niekas neatėjo į pagalbą. Tai įvyko vieną drėgną, apniukusią 1959-ųjų pavasario dieną, dvidešimt šeštaisiais karaliaus Zahyr Šacho beveik nedrumsčiamo keturiasdešimtmečio viešpatavimo metais. Pasak jos, Džalilis nesivargino pakviesti daktaro ar bent pribuvėjos, nors žinojo, kad *džinas* gali įlįsti į ją ir gimdymo metu sukelti panašų priepuolį, kokie ištikdavo ir anksčiau. Ji gulėjo vienut vienutėlė ant *kolbos* grindų, pasidėjusi šalimais peilį, visa merkiama prakaito.

– Kai skausmas pasidarydavo nepakenčiamas, kandžiodavau pagalvę ir klykdavau, kol užkimau. Ir vis tiek niekas neatėjo nušluostyti man veido ar duoti atsigerti vandens. O tu, Marjama *džo*, nė kiek nesiskubinai. Dvi dienas privertei mane gulėti ant šaltų kietų grindų. Aš nei valgiau, nei miegojau, tik vis stūmiau tave ir meldžiausi, kad išeitum iš manęs.

– Atleisk man, Nana.

– Aš pati perpjoviau virkštelę. Štai kodėl buvau pasidėjusi peilį.

– Atleisk man.

Šioje vietoje Nana visada pamažu, priverstinai nusišypsodavo – nežinia, buvo tai užsilikęs priekaištas ar nenorom reiškiamas atlaidumas. Marjama taip ir nesuprato. Mažajai Marjamai neatėjo į galvą susimąstyti, kad nedera atsiprašinėti dėl to, kaip ji gimė.

Laikui bėgant, ji *vis dėlto* susimąstė – maždaug tuo metu, kai jai sukako dešimt, Marjama nebetikėjo pasakojimu, kaip buvo pagimdyta. Tikėjo Džaliliu, kuris sakė, nors turėjęs išvykti, jis pasirūpinęs, kad Nana būtų paguldyta į Herato ligoninę, kur ją prižiūrėjo gydytojas. Ji gulėjusi ant švarios tinkamos lovos šviesioje palatoje. Jis liūdnai palingavo galvą, kai Marjama pratarė apie peilį.

Marjama irgi pradėjo abejoti, kad privertė motiną kankintis visas dvi dienas.

– Gydytojai man sakė, kad gimdymas truko mažiau nei valandą, – kalbėjo Džalilis. – Tu – gera duktė, Marjama *džo*. Net gimdama buvai gera dukra.

– Jo ten nė nebuvo! – nusispjovė Nana. – Jodinėjo Tachte Safare su savo mieliaisiais draugeliais.

Kai jam pranešė, kad turįs dar vieną dukrą, pasakojo Nana, Džalilis tik gūžtelėjo pečiais, toliau šukuodamas savo žirgo karčius, ir pasiliko Tachte Safare dar dvi savaites.

– Iš tiesų jis net nelaikė tavęs ant rankų, iki tau nesuėjo mėnuo. Ir tuomet žvilgtelėjo tik sykį, pasišaipė iš pailgo tavo veido ir sugražino man.

Marjama galiausiai pradėjo netikėti ir šia pasakojimo daliimi. Taip, pripažino Džalilis, jis jodinėjęs Tachte Safare, bet kai

jam pranešė apie dukrą, jis negūžčiojęs pečiais, o išokęs į balną ir parjojęs į Heratą. Pašokdinęs ją ant rankų, perbraukęs nykščiu per pleiskanojančius antakius ir paniūniavęs lopšinę. Marjama neįsivaizdavo Džalilio sakant, kad jos veidas ilgas, nors šis iš tikrųjų toks buvo.

Nana sakė, kad ji išrinkusi vardą Marjama, nes taip vadino jos motiną. Džalilis įrodinėjo pats išrinkęs vardą, nes Marjama, tai yra tuberoza – graži gėlė.

– Tavo mėgstamiausioji? – pasidomėjo Marjama.

– Na, viena iš tokių, – nusišypsojo jis.

TREČIAS SKYRIUS

Vienas iš ankstyviausių Marjamos prisiminimų – trinksintys per akmenis geležiniai karučio ratai. Vežimaitis atidardėdavo kartą per mėnesį, prikrautas ryžių, miltų, arbatos, cukraus, kepimo aliejaus, muilo, dantų pastos, stumiamas dviejų Marjamos įbrolių, dažniausiai Muhsino ir Ramino, kartais – Ramino ir Farhado. Aukštyn grunto keliuku, per akmenis ir grumstus, aplenkdami duobes ir krūmus, vaikinai pakaitomis stumdavo vežimėlį, kol pasiekdavo upokšnį. Ten karutį tekdavo iškrauti ir viską rankomis pernešti per vandenį. Paskui vaikinai perkeldavo ir vežimėlį, tada pakraudavo iš naujo. Vėl stumdavo du šimtus jardų, šįsyk per aukštą tankią žolę, aplenkdami brūzgynus. Varlės šokinėdavo jiems iš kelio. Broliai nuo suprakaitavusių veidų vaikydavo uodus.

– Juk jis turi tarnų, – nusistebėdavo Marjama. – Galėtų pasiųsti kurį nors.

– Taip jisai supranta atgailą, – atsakydavo Nana.

Vežimaičio dardesys paskatindavo Marjamą ir Naną išeiti iš trobelės. Marjama niekada nepamirš, kaip atrodydavo motina

maisto pristatymo dieną: aukšta, prakauli, basa moteris, besiremianti į durų staktą, primerkta iki plyšio prastąja akimi, at-sainia ir pašaipia poza, sukryžiuotomis ant krūtinės rankomis. Trumpai nukirpti nesušukuoti ir niekuo nepridengti plaukai nutvieksti saulės. Vilkėdavo jai netinkančia pilka palaidine, užsagstyta iki pat kaklo, o kišenės būdavo pilnos graikinio riešuto didumo akmenų.

Vaikinai atsisėdavo prie upokšnio ir laukdavo, kol Marjama ir Nana parsinešdavo maistą į *kolbą*. Juodu žinojo, kad verčiau neiti arčiau nei per trisdešimt jardų, nors Nana nusitaisydavo prastai ir daugelis akmenų krisdavo netoli, nepasiekę tikslo. Nana, nešiodama vidun maišus su ryžiais, šūkalodavo ant vaikinų, vadindavo juos visokiais vardais, kurių Marjama nesuprasdavo. Ji plūsdavo jų motinas, nutaisydavo piktas grimasas. Vaikinai į užgaules neatsakinėdavo.

Marjamai būdavo gaila vaikinų. Tikriausiai jų rankos ir kojos, stumiant sunkų krovinį, pavargsta, su atjauta mąstydavo ji. Gailėdavosi, kad jai neleidžiama pasiūlyti jiems vandens. Bet Marjama tylėdavo, ir jeigu jie pamodavo, ji neatsakydavo. Sykį, norėdama įsiteikti Nanai, Marjama net užriko ant Muhsino, išpoškino, kad jo burna – it driežo subinė, o paskui jautėsi graužiama kaltės, gėdos ir baimės, kad jie pasiskųs Džaliliui. Tačiau Nana taip kvatojosi, kad matėsi visas išgedęs jos priekinis dantis, ir Marjama išsigando, kad motinos vėl neištiktų priepuolis. Liovusi kvatotis, ji pažvelgė į Marjamą ir pagyrė:

– Tu – gera duktė.

Kai vežimėlis ištuštėdavo, vaikinai apsisukdavo ir nustumdavo jį atgal. Marjama stoviniuodavo ir stebėdavo juos išnyks-tant aukštoje žolėje ir žydinčiose piktžolėse.

– Grįžk.

- Taip, Nana.
- Jie juokiasi iš tavęs. Tikrai. Pati girdėjau.
- Ateinu.
- Netiki manimi?
- Aš jau čia.
- Juk žinai, kaip tave myliu, Marjama *džo*.

Rytą jas pažadino tolimas avių bliovesys ir aukšto tono dūdelės garsai – Gul Damano piemenys ginė savo bandą ganytis po vešlia žole apaugusį kalno šlaitą. Marjama ir Nana pamelžė ožkas, palesino vištas ir surinko kiaušinius. Abi kepė duoną. Nana parodė dukrai, kaip minkyti tešlą, kaip užkurti duonkepę, kaip tėkšti suplotus tešlos gabalus ant vidinių krosnies sienelių. Nana taip pat išmokė ją siūti, virti ryžius ir gaminti prie jų visokių priedus: *šalkam* – troškinį su roputėmis, špinatų *sabdži*^{*}, žiedinius kopūstus su imbieru.

Nana neslėpė nemėgstanti lankytojų, – ir, tiesą sakant, apskritai žmonių, – bet darė išimtį keliems išrinktiesiems. Iš tokių buvo Gul Damano seniūnas, kaimo *arbabas* Habibas Chanas, mažagalvis barzdočius dideliu pilvu, atsilankydavęs maždaug sykį per mėnesį; jam iš paskos sekdamo tarnas, kuris nešdavo viščiuką, kartais puodą *kičri*^{**} ryžių ar pintinę su dažytais kiaušiniiais – Marjamai.

Dar ateidavo senyva apvali moteriškutė, kurią Nana vadino Bibi *džo*. Ji buvo našlė, velionis jos vyras, akmenų kalėjas, kadaise draugavo su Nanos tėvu. Bibi *džo* visada lydėdavo kuri

* Aštriais prieskoniais pagardintas rytietiškas daržovių patiekalas.

** Afganų, iraniečių, indų nacionalinis valgis, panašus į plovą su aštriais prieskoniais.

nors iš šešių jos marčių ir vienas ar du anūkai. Šlubuodama ir pūškuodama įveikdavo laukymę ir surengdavo didelį spektaklį: trindavo klubą ir su skausmingu atodūsiu pamažu sėsdavosi ant kėdės, paslaugiai Nanos jai pristumtos. Bibi *džo* irgi visada atnešdavo ko nors Marjamai – dėželę *dišlemeh* – saldinių, krepšelį svarainių. Nanai ji pirmiausia pasiskųsdavo savo prastėjančia sveikata, paskui papasakodavo Herato ir Gul Damano paskalas, perteikdavo jas išsamiai ir su pasigardžiavimu, o marti už jos tyliai sėdėdavo, pareigingai klausydamosi.

Tačiau užvis labiausiai Marjama mėgo – žinoma, nekalbant apie Džalilį – mulą Faizulą, senyvą kaimo Korano mokytoją, jo *achuną* – aiškintoją. Jis atvykdavo iš Gul Damano sykį ar du per savaitę mokyti Marjamos penkių kasdienių *namazy*, tai yra maldų, ir padėti jai įsiminti citatas iš Korano – visai taip pat, kaip jis mokė Naną, kai ši buvo mažutė. Būtent mula Faizula išmokė Marjamą skaityti, kantriai žvelgdamas jai per petį, kol ji lūpomis be garso dėliojo žodžius; jos smilius lėtai slinkdavo po kiekvienu žodžiu, spausdavo popierių, kad net apynagė paballdavo, lyg mergaitė stengtųsi prievarta išgauti iš ženklų prasmę. Mula Faizula buvo žmogus, kuris laikydavo jos plaštaką, vedžiodavo sulig kiekviena *alifi* iškiluma, sulig kiekvienu *ba* išlinkiu, trimis kiekvienos *sin* taškeliais*.

Liesas pakumpęs seniokas bedante šypsena ir balta barzda, krintančia iki pat bambos, paprastai ateidavo į *kolbą* vienas, nors kai kada ir su savo rusvaplaukiu sūnumi Hamza, keleriais metais vyresniu už Marjamą. Kai Faizula pasirodydavo *kolboje*, Marjama bučiuodavo jam ranką, – jausmas buvo toks, lyg

* Kalbama apie arabų-persų alfabeto rašmenis, maždaug atitinkančius mūsų „a“, „b“ ir „s“.

bučiuotum porą vytelių, aptrauktų plona oda, – o mula paliesdavo lūpomis jai kaktą, ir paskui juodu susėsdavo kambaryje dienos pamokai. Vėliau abu įsitaisydavo ant kėdžių lauke prie *kolbos*, krimsdavo kedro riešutus ir gurkšnodavo žaliąją arbatą, stebėdavo lakštingalas, lekiojančias nuo medžio ant medžio. Kartais juodu eidavo pasivaikštinėti per nukritusius bronzinės spalvos lapus po šaltekšniais, palei upelį ir toliau, kalnų link. Judviem pamažu žingsniuojant, mula Faizula leisdavo per pirštus *tasbeħą* – maldos Alachui rožinio karoliukus – ir drebančiu balsu porindavo Marjamai apie visokius jaunystėje regėtus dalykus: dvigalvę gyvatę, kurią aptiko Irane, ant Isfahano Trisdešimt trijų arkų tilto, arba kaip sykį prie Mėlynosios mečetės Mazaryje sienų jis perskėlė arbūzą, kurio vienoje pusėje sėklos sudarė žodį *Alach*, kitoje *Akbar**.

Mula Faizula prisipažino Marjamai kai kada nesuprantąs Korano žodžių prasmės. Bet pasakė, kad jam patinka kerintys besiritančių nuo liežuvio arabiškų žodžių garsai. Šie, anot jo, teikia paguodą, palengvina širdį.

– Jie paguos ir tave, Marjama *džo*, – pridūrė jis. – Prireikus galėsi juos prisišaukti ir neliksi nuvilta. Dievo žodis niekada neišduoda, mergeite mano.

Mula Faizula mokėjo ir klausytis, ne tik pasakoti. Kai Marjama kalbėdavo, jo dėmesys niekada nenusilpdavo. Jis pamažu linksėdavo galva ir dėkingai šypsodavosi, lyg būtų apdovanotas labai trokštama malone. Buvo lengva pasakoti mulai Faizulai dalykus, kurių Marjama nedrįsdavo atverti Nanai.

Vieną dieną, jiems vaikštinėjant, Marjama prisipažino norinti, kad jai būtų leista lankyti mokyklą.

* Didis.

– Kalbu apie tikrą mokyklą, *achunai sahibai**. Tokią, kur yra klasės. Kokią lanko kiti mano tėvo vaikai.

Mula Faizula sustojo.

Prieš savaitę Bibi *džo* atnešė žinią, kad Džalilio dukterys Saideha ir Nahidė pradėjo eiti Herate į „Mehri“ mergaičių mokyklą. Nuo tada Marjamai mintys apie klases ir mokytojus nuolat sukosi galvoje – vaizdavosi sąsiuvinius su liniuotomis eilutėmis, skaičių stulpelius ir plunksnas, paliekančias tamsius, ryškius ženklus. Ji matė save klasėje su kitomis jos metų mergaitėmis. Marjama troško uždėti ant puslapio liniuotę ir brėžti reikšmingai atrodančias linijas.

– Tu tikrai nori į mokyklą? – mula Faizula nužvelgė ją švelniais, ašarojančiomis akimis, susidėjęs rankas už pakumpusios nugaros, o jo turbano šešėlis krito ant šiugždančių vėdrynų lopinėlio.

– Taip.

– Ir tu nori, kad paprašyčiau tavo motinos leidimo?

Marjama nusišypsojo. Niekas kitas pasaulyje, išskyrus Džalilį, pagalvojo ji, nesupranta jos geriau, nei senasis mokytojas.

– Tad ką gi man daryti? Dievas savo išmintimi davė kiekvienam iš mūsų silpnybių, ir pati pirmutinė iš manųjų ta, kad esu bejėgis tau atsakyti, Marjama *džo*, – artrito perkreiptu pirštu patapšnojo jai per skruostą.

Tačiau vėliau, kai mula pradėjo apie tai kalbą su Nana, ši numetė peilį, kuriuo pjaustė svogūnus.

– Kurių galų?

– Jeigu mergaitė nori mokytis, tegul, mieloji. Tegul mergaitė gauna išsilavinimą.

* Pagarbus arabų kreipinys, tolygus „pone, mokytojau, šeimininke“.

– Mokytis? Ko mokytis, mula sahibai? – atžariai paklausė Nana. – Ko ten galima išmokti? – ji staigiai dėbtelėjo į dukterį.

Marjama nuleido akis žemyn.

– Kokia prasmė mokytis tokią kaip tu mergiotę? Tas pat, kaip blizginti spjaudyklę. Tose mokyklose neišmoksi nieko naudinga. Yra tik vienas vienintelis gebėjimas, kurį tokios moterys kaip tu ir aš privalo gyvenime įgyti, o mokykloje to nemoko. Pažvelk į mane.

– Neturėtum šitaip su ja kalbėti, dukra mano, – sudraudė mula Faizula.

– Pažvelk į mane.

Marjama pakėlė akis.

– Tik vienintelis gebėjimas. Tai – *tahamul*. Ištvėrmė.

– Ištvėrmė kam, Nana?

– Ak, dėl *to* būkit ramus, – atkirto Nana. – Tokių dalykų niekada nepristigs.

Ir ji išklojo, kaip Džalilio žmonių buvo išvadinta bjauria, niekinga akmenų kalėjo dukra. Kaip buvo jų priversta lauke, šaltyje, skalbti baltinius, kol jos veidas sustiro, o pirštus užgėlė.

– Tokia mūsų dalia gyvenime, Marjama. Tokių kaip mudvi moterų. Mes ištvėriame. Tik tiek turime savyje. Supranti? Be to, mokykloje iš tavęs juoksis. Taip. Vadins *harami*. Kalbės apie tave baisiausius dalykus. Aš to nenoriu.

Marjama sulinksėjo.

– Ir daugiau jokių kalbų apie mokyklą. Tu – viskas, ką aš turiu. Nenoriu tavęs dėl jų prarasti. Pažvelk į mane. Daugiau jokių kalbų apie mokyklą.

– Būk išmintinga. Nagi, jeigu mergaitė nori... – pradėjo mula Faizula.

– O jūs, *achunai* sahibai, su visa derama jums pagarba, verčiau nepataikautumėte kvailoms jos mintims. Jeigu mergaitė iš tikrųjų jums rūpi, padėkite jai suprasti, kad jos vieta čia, namie, prie savo motinos. O ten jos nelaukia nieko gera. Tik panieka ir širdies skausmas. Aš žinau, *achunai* sahibai. *Žinau*.